

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

професійних обов'язків; професійна адаптація – пристосування людини до вимог професії, до конкретного робочого місця і соціального оточення; професійний розвиток-удосконалювання професійної діяльності, сприйняття її як предмета перетворення, вільне володіння професією.

1. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях // *Питання*

психологии. – 1997. – № 4. – С. 23 – 27.

2. Новые ценности образования: Образование и содружество: Сб. / Пер. из англ. – М.: “ИННОВАТОР”, 1996. – 336 с.

3. Подмарков В.Г. Введение в промышленную социологию. 197 с.

4. Филипов Ф.Р. Профессия // *Социология: Справочник-словарь. Т.2: Отдельные отрасли социологические знания*. – М.: Наука, 1990, 167 с.

Ніна Білоконна, кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри змісту і методики початкового навчання
Сергій Білоконний, аспірант кафедри педагогіки
Криворізького державного педагогічного університету

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

У статті розглядаються нові тенденції у професійній підготовці фахівців початкової школи.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної освіти в Україні – це цілісний, неперервний і зворотний процес. Він вимагає нових підходів до підготовки педагогічних кадрів. Вчителі початкової ланки освіти – особливі фахівці, оскільки вони найперші залучаються до формування громадян нової України. Специфіка початкової школи полягає в тому, що учнів навчає один учитель, а значить від його професійної майстерності, людських якостей значною мірою залежить успіх подальшого розвитку, навчання й виховання дитини [3].

Видатний педагог К. Ушинський понад сто років тому сформулював загальновизнану істину: “Лише особистість може впливати на розвиток і становлення особистості, тільки характер може утворювати характер” [6, 64].

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Останнім часом з’явилася низка наукових праць, присвячених різним аспектам підготовки вчителів нового покоління. Серед них найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговують дослідження Б. Гершунського, В. Загвязинського, В. Кременя, І. Зязюна, О. Савченко, В. Бондаря, В. Сластьоніна, Л. Кондрашової, О. Мороза та ін., що розкривають основні тенденції, соціально-педагогічні механізми та специфіку підготовки фахівців педагогічної сфери діяльності. У наукових доробках Л. Хомич, М. Вашуленка аналізуються зміст сучасних психолого-педагогічної й

методичної підготовки вчителів початкових класів; визначаються умови внутрішньої та зовнішньої інтеграції у навчально-виховному процесі. Однак проблема підготовки педагогів до професійної діяльності не є розв’язаною до кінця й залишається актуальною.

Мета нашої статті – розглянути нові тенденції формування особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх спеціалістів у галузі початкової освіти здійснюється упродовж усього періоду навчання студентів системою навчально-виховної роботи вищої педагогічної школи. Зміна цілей освіти, як зазначає О. Савченко, “зумовлює її центрованість на потребах особистості, її актуального розвитку і життєвих перспективах” [5, 3].

Сучасна освіта має гуманістичне спрямування, що передбачає пріоритетність таких напрямів:

- особистісно зорієнтоване навчання й виховання;
- створення однакових умов для дітей і молоді щодо здобуття якісної освіти;
- забезпечення права особистості на неперервну освіту впродовж життя.

Основна стратегія гуманізації вищої школи зміщує акцент на загальний *розвиток особистості студента*. Її реалізація передбачає низку конкретних дій і зусиль, спрямованих на

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

підпорядкування всього змісту освіти розвиткові особистості як найвищої меті. Сьогодні потрібне переорієнтування навчально-виховного процесу вищої школи з простого засвоєння теоретичних знань (інформації) на формування *практичної особистості*, тобто формування практичних навичок, умінь, досвіду для майбутньої педагогічної діяльності; вмінь самостійно аналізувати процеси, що відбуваються навколо; вмінь самостійно приймати рішення. Це, на думку В. Кременя, “не тільки шлях до того, щоб людина стала особистістю, а й до того, щоб суспільство стало демократичним” [3, 200].

Майбутній учитель початкових класів повинен пам’ятати, що знання – це не сума незаперечних істин, бо вони варіативні, можливісні. Сучасне життя вимагає не стільки “людини знаючої” з незмінним світоглядом, скільки “людини відповідальної”, яка вміє орієнтуватися у складних проблемах, осмислювати своє місце в суспільстві.

В основі гуманістичної концепції у системі “викладач – майбутній вчитель – учень” необхідно враховувати великі потенційні можливості та індивідуальні здібності, закладені в особистостях.

Практика свідчить, що найповніше реалізувати проголошені гуманістичні ідеї дозволяє *особистісно зорієнтоване навчання й виховання*. І. Якиманська висунула низку вимог до технології навчання та його методичного забезпечення. Його сутнісні ознаки такі:

- суб’єкт-суб’єктне гуманне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу;
- діагностично-стимулювальний спосіб організації навчально-виховного процесу;
- створення умов для діялісно-комунікативної активності студентів;
- проектування студентами власної “траєкторії індивідуальних досягнень” у різних видах діяльності з урахуванням етапу навчання у вищій школі;
- створення “ситуації успіху” кожному студенту педуніверситету з урахуванням діапазону його особистісних потреб і можливостей та майбутньої професійної діяльності;
- виховання особистої відповідальності за результативність навчання у вищій школі;
- формування бажання ретельно готуватися до творчого виконання професійної діяльності.

Процес формування самодостатньої особистості потребує докорінних змін *технологій навчання й виховання* (комп’ютеризації, вивчення мов, застосування інтерактивних педагогічних технологій) та *перебудови міжособистісних стосунків* у системі “викладач – студент – учень”.

Взаємостосунки викладачів вищої школи та студентів, майбутніх вчителів початкової ланки освіти, мають будуватися на *педагогіці співробітництва*, основними пріоритетами якої є педагогічна взаємодія та співтворчість. Студенти з об’єкта педагогічного впливу перетворюються в суб’єкт активної пізнавальної діяльності. Викладач виступає організатором навчально-виховного середовища, регулятором і контролером взаємодії, співробітництва, співтворчості.

Педагогічна взаємодія, на думку Л. Кондрашової, – це “обмін інформацією, пізнання особистості, організація творчої діяльності, побудова взаємин за допомогою різних комунікативних засобів, збіг спрямованості педагогічного впливу і відповідної реакції студентів” [4, 26].

Практика показує, що про наявність справжньої педагогічної взаємодії свідчить:

- *психологічна єдність*, що забезпечує можливість самовираження особистості і прихованого педагогічного керування ініціативою студентів;
- *ефект співрозуміння, співдії, співочінки* в навчально-виховному процесі;
- забезпечення кожному студентові *перспективи індивідуального зростання*, розвитку професійних поглядів, активної позиції і творчого стилю діяльності.

Л. Кондратова підкреслює, що “зміст педагогічної взаємодії викладача і студентів у навчанні реалізується у постановці привабливої *творчої задачі*, у процесі розв’язання якої обидві сторони спільно думають, міркують, доводять, роблять висновки, обґрунтовують їх” [4, 27]. Психологічною стратегією при цьому є *включення кожного студента в активне осмислення вивчуваного матеріалу*, опора на його власний досвід. Ставлення викладача до студента як соціально зрілої особистості піднімає планку, що обмежує рівень розвитку його особистісних якостей, розкриває нові горизонти, посилюючи можливості розвитку. Психологічний комфорт, що панує на заняттях, забезпечує саморозкриття особистості. В майбутньому це допоможе молодому фахівцеві впровадити аналогічний демократичний стиль стосунків у своїй педагогічній діяльності.

Кожному з учасників навчального процесу важливо осмислити, що педагогічна взаємодія припускає:

- активність у взаємостосунках викладача та студентів на засадах співробітництва і співтворчості;
- збільшення інтенсивності та видів спілкування;

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

- реалізація та вдосконалення індивідуальних комунікативних умінь.

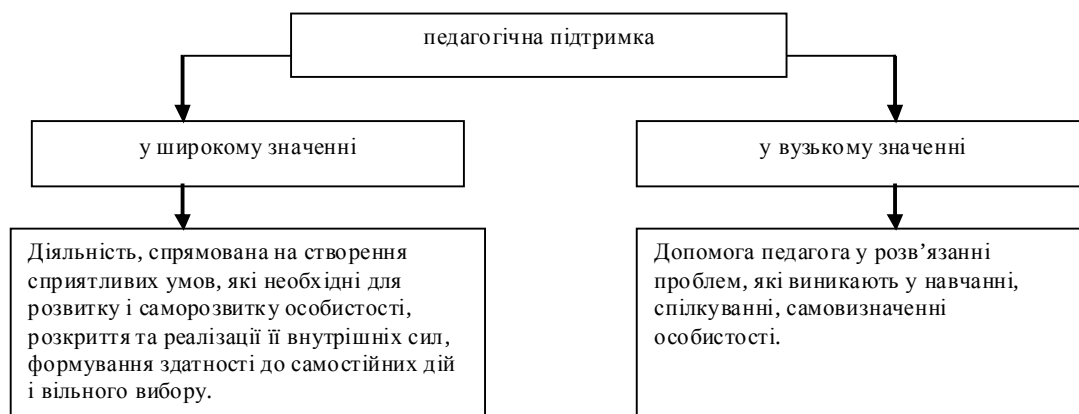
Усвідомлення кожним майбутнім вчителем змісту педагогічної взаємодії стимулює формування й закріплення умінь устанавлювати контакти з учнями, спілкуватися в навчальному процесі на основі взаємної поваги й довіри. Організація навчального процесу на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості розвиває у майбутніх педагогів початкової школи потребу в розумінні кожного учня як неповторної індивідуальності; здатність вчасно надати допомогу своїм вихованцям щодо “пізнання самого себе”, власних індивідуальних особливостей.

Одна із сучасних освітніх вимог до майбутнього вчителя – бути не лише високоосвіченим, але й уміти вчитися і перевчатися упродовж всього життя, бути готовим до випробувань, до неодноразових змін своїх уявлень, світобачення, світосприймання

пізнавальної діяльності (репродуктивна, продуктивна, частково-пошукова, дослідницька тощо); *за дидактичними цілями; за формою організації; за способом організації; за ступенем самостійності студента; за мотивацією самостійності* [1, 214].

Майбутні вчителі початкових класів за допомогою різних видів самостійної роботи мають змогу значно підвищити рівень своєї професійної підготовки. Разом з тим виховується самостійність як риса характеру, яка проявляється у здатності без будь-якої допомоги і контролю розв'язувати власні проблеми, пов'язані з навчанням, самовизначенням, самовдосконаленням та самореалізацією.

Підвищити ефективність самостійної роботи студентів, на нашу думку, зможе допомогти *педагогічна підтримка*. Узагальнюючи наукові дослідження (О. Газман, А. Андрєєва, Н. Крилова, Т. Строкова, І. Карапузова та ін.), виділимо два підходи до визначення цього поняття:

тощо. Саме тому у змісті освіти вищої школи набуває особливої актуальності установка на розвиток та активізацію пізнавальних можливостей студентів; виховання потреби та прищеплення їм смаку до самостійного оволодіння знаннями; формування умінь і навичок працювати з науковою літературою, здійснювати дослідницьку роботу тощо.

У педагогічних дослідженнях (М. Ярмаченко, С. Гончаренко, О. Савченко, В. Буряк, В. Ягупов, Н. Тягунова та ін.) є різні підходи до визначення *самостійної роботи*. Ми поділяємо точку зору тих науковців, які вважають, що самостійна робота – це ефективний засіб засвоєння нових та закріплення й систематизації раніше набутих знань.

Існує декілька підходів до класифікації видів самостійної роботи, зокрема: *за місцем у навчальному процесі* (аудиторна, позааудиторна); *за ступенем продуктивності*

Ми розглядаємо педагогічну підтримку як діяльність педагога, що спрямована на забезпечення сприятливих умов для виявлення й розвитку потенційних можливостей та саморозвитку особистості студента як майбутнього вчителя початкової ланки освіти.

Педагогічна підтримка студентів у процесі самостійної роботи в умовах сучасної вищої школи здійснюється поетапно:

I етап – діагностичний. Викладач визначає зміст та обсяг матеріалу, що виноситься на самостійне опрацювання; розробляє диференційовані завдання з методичними рекомендаціями відповідно до індивідуальних особливостей і можливостей студентів.

II етап – організаційний. Проводиться інструктаж щодо виконання самостійної роботи; надається консультативна допомога

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

(індивідуальна, групова) для активізації пізнавальної позиції студента.

III етап – контролюючий. Здійснення контролю за виконанням самостійної роботи. Оцінюється результат діяльності студента. Основними критеріями оцінки є: оригінальність, творчість у виконанні завдань; продуктивність, яка характеризується кількістю та якістю ідей; доповнення своїми думками, висновками тощо. У разі потреби вносяться корективи та надається необхідна допомога студентам.

Аналіз педагогічної літератури та досвіду роботи вищої школи дозволив визначити *типові труднощі*, які виникають у студентів під час самостійної роботи: невміння розподілити час, працювати з науковою літературою (особливо з декількома джерелами одночасно); низький рівень готовності до виконання завдань творчого характеру тощо. Подолати студентам ці труднощі допоможе педагогічна підтримка з боку викладача.

Висновки: весь навчальний процес підготовки майбутнього фахівця початкової ланки освіти повинен бути спрямований на формування

самостійної і відповідальної особистості, яка має здатність продукувати нове оригінальне.

1. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник*. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Зязюн І.А. *Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу // Рідна школа*. – 2000. – №8. – С. 8 – 13.

3. Кремень В.Г. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи)*. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

4. *Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд / За ред. проф. Л.В. Кондрашової*. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.

5. Савченко О.Я. *Підготовка вчителя в контексті інновацій шкільної освіти // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: Зб. науков. праць*. – Вип. 2. – К.: НПУ, 2005. – С. 3 – 9.

6. Ушинський К.Д. *Собр. соч.: В 6 т.* – М.: Педагогіка, 1991. – Т. 2. – 312 с.

Людмила Базілевська, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

У роботі зроблено аналіз проблеми зростання професіоналізму практичного психолога в контексті розкриття структури професіоналізації фахівця та визначення рівнів професійної компетентності як складової його особистісних характеристик.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст акмеології включає такі поняття, як сторони професіоналізму психологів. При аналізі такої багатомірної реальності, як праця психолога, треба використовувати наступні базові категорії науки – діяльність, спілкування, особистість. Ці сторони праці психолога взаємозалежні, об'єднані єдиними стратегічними завданнями, що впливають із соціального замовлення суспільства. Проблемою професійного становлення спеціаліста займалися В.Г. Зазикін, Л.Н. Даукша, С.В. Кондратьєва, О.П. Ковалевський, Б.П. Ковальов та ін. Професіоналізм більше досліджений у педагогічній діяльності і менше вивчений у діяльності практичного психолога.

Професіоналізм розглядається як системна організація свідомості. Професіонала від

дилетанта відрізняють: вміння прогнозувати процеси і явища, що перебувають у зоні професійної діяльності; розуміння суті предмету показників діяльності; широке коло охоплення предмету показників діяльності; ступінь творчості, оригінальності, новизни; швидкість виконання операцій, а точніше – час на підготовчу роботу. Названі узагальнені характеристики професіоналізму, за думкою авторів, піддаються кількісному вимірюванню [1]. До змісту поняття професіоналізму як вищого стандарту професійної діяльності входять такі його характеристики, як: стабільність високих результатів, надійність, індивідуальний стиль діяльності, вміння приймати рішення, високий рівень саморегуляції. Ці складові в структурі професіоналізму є необхідною умовою і не залежать від виду діяльності, яку виконує фахівець [1].